

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Ministeriö tai valvontaviranomainen

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Tasa-arvovaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua sosiaalihuoltolain muuttamista koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta. Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on valvoa tasa-arvolain (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, 609/1984) noudattamista. Tasa-arvovaltuutettu edistää myös tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista.

Viranomaisilla on perustuslakiin (6 §) pohjautuva velvollisuus edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Velvoite koskee myös lainsäätäjää. Perustuslaissa säädettyä viranomaisen edistämisvelvoitetta täydentää tasa-arvolain 4 §, joka korostaa viranomaisten nimenomaista velvollisuutta edistää tasa-arvon toteutumista yhteiskunnallisissa rakenteissa ja jossa velvoitetaan erityisesti muuttamaan niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvovaltuutettu pitää sosiaalihuollon laadun ja asiakaslähtöisyyden parantamista sinänsä kannatettavina tavoitteina esitysluonnoksessa. Kun lakiuudistuksen päätavoitteena on kuitenkin myös säästöjen luominen ja julkisen talouden kestävyysparantaminen, tavoitteiden yhteensovittaminen edellyttää huolellista arviointia. Esityksen ehdotuksia ja tavoitteita on siten tärkeää punnita perus- ja ihmisoikeuksien sekä sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta ja arvioida muutosten perusoikeusmyönteisyyttä.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

-

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

-

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

-

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Esitysluonnoksessa kasvatetaan etenkin sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta tekevän henkilöstön työn vaatimuksia. Samanaikaisesti uudistuksella tavoitellut säästöt voivat käytännössä merkitä sosiaalihuollon henkilöstöresurssien vähenemistä tai niiden niukempaa kohdentumista. Tämä voi heikentää yksilökohtaisiin ja jopa perustasoiisiin palveluihin pääsyä sekä kasvattaa alueellisia eroja palvelujen saatavuudessa. Sosiaalihuollon palveluiden tarve, palveluihin hakeutuminen ja palvelujen käyttö on usein sukupuolittunutta. Näin ollen on olennaista, että sosiaalihuollon uudistamista koskeva päätöksenteko perustuu riittävään tieto- ja tilastopohjaan esimerkiksi lähisuhdeväkivallan, mielenterveys- tai päihdehaasteiden, hoiva- ja perhevastuiden sekä muiden sukupuolittuneiden elämäntilanteiden osalta. Uudistuksen sukupuolivaikutusten arviointi vaikuttaa tältä osin jäävän puutteelliseksi, ja sitä tulisi täydentää.

Tasa-arvovaltuutettu pitää huolestuttavana myös niitä heikennyksiä, joita lakiuudistus näyttäisi aiheuttavan sosiaalihuollon asiakkaiden oikeusturvaan. Uudistuksessa tulisi arvioida huolellisemmin, miten valituskelpoisista hallintopäätöksistä luopuminen sosiaalihuollon ”ammattillisessa asiantuntijatyössä” vaikuttaisi yksilön perustuslain 21 §:ssä turvattuun oikeuteen saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti sekä tarvittaessa hakea muutosta viranomaisen ratkaisuun.

Sosiaalihuollon asiakkaiden muutoksenhakumahdollisuuksia ja tietoisuutta omista oikeuksista voi heikentää myös, jos hyvinvointialueille kuuluvaa palveluiden järjestämistä kevennetään esimerkiksi purkamalla ennaltaehkäiseviä palveluita koskevia suoria lakivelvoitteita. Tämä voi merkitä oikeuksiin ja oikea-aikaisiin palveluihin pääsyn vaikeutumista tai johtaa tilanteisiin, joissa osa sosiaalihuollon palveluista ei ole asiakkaille tosiasiallisesti saavutettavissa.

Lakiuudistuksessa esitetään myös asiakasmaksujen korotuksia, joilla voi olla oikeuksiin pääsyn ja tosiasiallisen oikeussuojan kannalta heikentäviä vaikutuksia. Korotukset voivat kohdistua erityisesti pienituloisiin ja muutoin haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että asiakasmaksujen yhteisvaikutuksia arvioidaan myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, sillä pienituloisuus, hoivavastuut ja sosiaalipalvelujen käyttö ovat osin sukupuolittuneita.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Uudistukseen sisältyisi lapsiperheiden palveluiden yhdistämistä muun muassa purkamalla hyvinvointialueiden velvollisuus tarjota monialaista kasvatus- ja perheneuvontaa. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että lapsiperhepalveluiden uudistamisessa turvataan palveluiden moniammatillisuus ja oikea-aikainen saatavuus. Kasvatus- ja perheneuvonnan vahvuutena on sen kyky tarjota lapsille ja perheille ennaltaehkäisevään tukeen perustuvaa moniammatillista apua, jossa sosiaalityön, psykologisen osaamisen ja muun asiantuntemuksen yhdistyminen mahdollistaa perheiden tilanteiden kokonaisvaltaisen arvioinnin.

Lapsiperheiden palvelutarve ja kuormitus ovat osin sukupuolittuneita. Esimerkiksi yksinhuoltajuus kohdistuu pääosin naisiin, ja yksinhuoltajaperheillä on muuta väestöä useammin taloudellisia ja sosiaalisia haasteita. Yksinhuoltajista noin 87 prosenttia on naisia, ja toimeentulotukea saavissa lapsiperheissä yksinhuoltajaperheiden osuus on merkittävä. Tämän vuoksi lapsiperhepalveluiden heikentyminen tai niiden saatavuuden vaikeutuminen voi heijastua myös sukupuolten väliseen tasa-arvoon.

Tasa-arvovaltuutettu korostaa, että perustuslain 19 § turvaa oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä asettaa julkiselle vallalle veloitteen tukea perheitä ja muita lapsen huolenpidosta vastaavia lasten hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamisessa. Lakiuudistuksessa on tärkeää arvioida huolellisesti, miten lapsiperhepalveluiden uudelleenjärjestely ja palvelurakenteen tehostaminen vaikuttavat erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien perheiden tosiasialliseen pääsyyn palveluihin. Palveluiden uudistaminen ei saa johtaa siihen, että varhainen tuki, moniammatillinen arviointi tai oikea-aikainen apu heikkenevät.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

-

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteutettavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että sosiaalihuoltolakiin ehdotettu uudistus liittyy osaksi laajempaa sosiaaliturvaa ja palvelujärjestelmää koskevien muutosten kokonaisuutta. Tällä hallituskaudella on toteutettu useita sosiaaliturvaan, palveluihin ja järjestötoiminnan rahoitukseen kohdistuvia muutoksia, joiden yhteisvaikutusten arviointi on lainvalmistelussa ollut rajallista.

STM:n julkaisemien jälkikäteisten vaikutusarviointien perusteella sosiaaliturvaa koskevilla muutoksilla on ollut vaikutuksia muun muassa lapsiköyhyyteen sekä lasten huolenpidosta vastaavien henkilöiden asemaan. Tasa-arvovaltuutettu pitää ongelmallisena, mikäli sosiaalihuollon uudistuksen vaikutuksia arvioidaan erillään tästä laajemmasta kokonaisuudesta. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten sekä sukupuolivaikutusten arvioinnissa tulisi tarkastella myös eri uudistusten yhteisvaikutuksia.

Tasa-arvovaltuutettu korostaa, että sosiaaliturvan riittävyyteen ja palveluihin pääsyyn liittyvät kysymykset sisältävät myös sukupuolten tasa-arvon ulottuvuuden. Hoiva- ja huolenpitovastuut sekä köyhyysriskit jakautuvat yhteiskunnassa osin sukupuolittuneesti. Tämä näkyy esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden asemassa ja lasten huolenpidosta vastaavien henkilöiden toimeentulossa. Myös kansainväliset ihmisoikeusvalvontaelimet ovat kiinnittäneet huomiota Suomen sosiaaliturvan riittävyyteen. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on katsonut Suomen sosiaaliturvan tason olleen riittämätön muun muassa vanhempainpäivärahan osalta. Tämä korostaa tarvetta arvioida

sosiaalihuollon ja sosiaaliturvan uudistuksia myös riittävän toimeentulon, huolenpitovastuiden sekä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Sosiaalisen eriytymisen ja köyhyysriskien kehitys on herättänyt huomiota myös eurooppalaisessa seurannassa. Euroopan unionin sosiaalisen lähentymisen arviointikehikossa (Social Convergence Framework) Suomi on tunnistettu maaksi, jossa sosiaalisen kehityksen haasteet edellyttävät tarkempaa arviointia. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että myös sosiaalihuoltolain uudistuksen vaikutuksia tarkastellaan osana tätä laajempaa sosiaalista ja perusoikeudellista kokonaisuutta.

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että esitykseen sisältyvät asiakasmaksujen korotukset liittyvät osaksi laajempaa sosiaaliturvaa, toimeentuloa ja palveluihin pääsyä koskevien muutosten kokonaisuutta. Vaikka esityksessä arvioidaan maksukorotusten vaikutuksia, tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että niiden yhteisvaikutuksia tarkastellaan riittävästi myös perus- ja ihmisoikeuksien sekä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Perustuslain 19 § turvaamien riittävien sosiaali- ja terveyspalveluiden toteutuminen edellyttää, etteivät asiakasmaksut käytännössä vaikeuta oikea-aikaista palveluihin hakeutumista tai niiden käyttämistä. Sosiaalipalvelujen käyttö, köyhyysriskit ja huolenpitovastuut jakautuvat yhteiskunnassa osin sukupuolittuneesti. Tämän vuoksi asiakasmaksujen korotusten vaikutuksia tulisi arvioida myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, mukaan lukien niiden vaikutukset esimerkiksi yksinhuoltajaperheisiin, pienituloisiin ja paljon palveluja käyttäviin henkilöihin.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

-

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

-

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Edellä esitettyihin näkemyksiin viitaten tasa-arvovaltuutettu korostaa, että sosiaalihuoltolain uudistuksen perus- ja ihmisoikeus- sekä sukupuolivaikutusten arviointia tulisi jatkovalmistelussa täydentää. Valtuutettu pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa on tunnistettu joitakin sukupuolten tasa-arvon kannalta merkityksellisiä kysymyksiä, kuten sukupuolistuneen väkivallan ja sosiaalihuollon palvelutarpeen välinen yhteys.

Perustuslain 22 § velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan esitysluonnoksen vaikutusarviointia olisi kuitenkin perusteltua täydentää erityisesti lakiehdotusten yhteisvaikutusten, sosiaalisten oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen kohdistuvien vaikutusten sekä sukupuolivaikutusten osalta.

Spolander Mia
Tasa-arvovaltuutetun toimisto

Pursimo Mikko
Tasa-arvovaltuutetun toimisto